

II. BOMLÁS VAGY EGYSÉG?

AZ ERDÉLYI SZELLEM

A kérdés, amelyet tárgyalni akarunk, nem esztétikai, nem filozófiai, nem is politikai, hanem az erdélyi magyarság *életkérdése*. Gyökerében megtaláljuk irodalmi, politikai és egyéb vonatkozásait is.

Az utóbbi tíz év alatt egyre-másra hangoztatják, hogy van erdélyi *szellem*, mások szerint erdélyi *lélek* vagy gondolat; vélemények hangoztak el pro és kontra a transzszilvanizmus sokat vitatott kérdése körül. Komoly, mélyen gondolkozó lelkek az összmagyarság és az erdélyi magyarság lelki szétszakadásától félnek, mások bátor öntudattal utalnak arra, hogy a külön erdélyi szellem hangoztatása csak az egyetemes magyar lélek meggazdagodására vezethet.

Hogy a kérdés ma ismét homloktérbe került, arra indít, hogy foglalkozunk vele. A vizsgálódás során felmerül: 1. Van-e vagy nincs erdélyi szellem? 2. Ha nincs: kellene-e hogy legyen; ha van: jó-e, hogy van? Egyszóval: szükség van-e rá vagy nincs? 3. Mi a megoldása a kérdésnek az összmagyarság szempontjából?

I

Az első kérdéssel kapcsolatban mindenekelőtt két alapvető szempont érvényesítendő: a) van-e különbség szellem és lélek között az erdélyiséggel kapcsolatban, és b) hogy az ún. erdélyi szellem vagy lélek az Erdélyben élő összes fajokat befolyásoló hatalom-e, vagy speciel magyar faji sajátosság.

A mi felfogásunk az, hogy ebben a vonatkozásban szellem és lélek között mélységes ellentét van, annak ellenére, hogy irányító szellemek egyformán használják mindkettőt az erdélyiséggel kapcsolatban. (A *Református Szemle* 1925. évfolyama egyik cikkének címe *Erdélyi szellem*, a másiké *Erdélyi lélek*.) A lélek kifejezés több egyéniességet hordoz, a szellem általánosabb. Magyar lélek egy van, ez valamennyi magyar lelki megnyilvánulásainak összessége. Ez a magyar lélek egyes individuumaiban, tagozataiban vagy egyetemében bizonyos szellem befolyása alá kerülhet. Ebben a vonatkozásban szellemen inkább közszellemet értünk. Hogy a szellem és lélek közötti különbségre még világosabban rámutassunk, vegyük az egyszerű szólásmódot: azt mondjuk pl., hogy a reformáció Kálvin szellemében indult meg, vagy Rousseau szellemének (és nem lelkének) hatása alatt írt valaki valamit. A magyar lélek ma különböző szellemhatás alatt áll (szocializmus, turánizmus, protestantizmus stb.). Ezek a példák igazolják, hogy nem lehet egyformán használni a szellem és lélek kifejezést az erdélyiséggel kapcsolatban.

El kell ismernünk, hogy Erdély földjén van valami erő, ami sajátosan be-

folyásolja az itt élő népeket. Nincs érző szíve, nyitott szeme, történelmi tekintete és gondolkozó elméje annak, aki nem veszi észre a különbséget, amely fennáll bizonyos vonatkozásban az Erdélyben és más helyen élő magyarok között. Aki megfordul a románok körében, első pillanatra megállapítja a különbséget az erdélyiek és a havasalföldiek között; egészen bizonyos, hogy az erdélyi és a birodalmi szászok között szintén vannak különbségek. El kell ismernünk, hogy a más földrajzi és klimatikus viszonyok, a más gazdasági helyzet, a politikai és társadalmi viszonyok sajátos alakulása, a történelmi küzdelmek, érdekcsoportosulások, erőviszonyok olyan tényezők, amelyek rányomják bélyegüket azokra, akik hatásuk alatt élnek. Ez alól a hatás alól senki ki nem vonhatja magát. Ha ezeknek a hatásoknak összességét, eredőjét nevezzük annak az erőnek, amit erdélyi szellemnek vagy léleknek tekintünk, akkor tényként kell elismernünk, hogy van erdélyi szellem vagy lélek. Ez azonban nem magyar faji sajátosság, hanem az Erdélyben élő összes népeket befolyásoló egyetemes megnyilatkozása az Életnek. Jelen alkalommal helyszűke miatt részletesebben nem vizsgáljuk az erdélyi szellem kialakulásának feltételeit és jellemvonásait.¹

Az előrebocsátottakból világosan kitetszik, hogy ezt az Erdélyben ható erőt léleknek nem nevezhetjük, de szellemnek igen. Mi azt mondjuk, van erdélyi szellem, amelyik az összmagyarság faji lelkének egy bizonyos felületét befolyásolja és formálja. De ez az erdélyi szellem nemcsak a magyar, hanem a román, szász faji lelket is befolyásolja. Az erdélyi szellem egyike azoknak a szellemi hatótényezőknek, amelyeknek ma az összmagyarság egyes részeiben inkább, másik részeiben kevésbé a hatása alatt áll. Erdélyi magyar lélek nincs, magyar lélek csak egy van, az összmagyarságé. Van erdélyi szellem, amelyik lehet erdélyi magyar szellem, erdélyi román szellem és erdélyi szász szellem aszerint, hogy melyik faji lélekkel való kapcsolatában és hatásában szemléljük, amiképpen van pl. magyar protestantizmus, német protestantizmus stb.

II

Szükséges-e az erdélyi magyarságra nézve, hogy az erdélyi szellem hatása alatt álljon, miféle veszedelmeket és előnyöket rejt magában annak hatása az összmagyarság szempontjából? Három különböző érdek követeli az erdélyi szellem érvényesítését és a beléje való kapcsolódást.

a) Komoly vezető lelkeken keresztül megnyilatkozó magyar életérdek diktálja az erdélyi szellemben való bekapcsolódást. A trianoni békével politikai, gazdasági, részben szellemi vonatkozásban is elszakadtunk az összmagyarság testétől. Más politikai, gazdasági viszonyok közé kerültünk. Ezek a szétválasztó tényezők sürgetőleg követelték egy új erdélyi magyar szellem és ideológia megtalálását. A mai Magyarország ideológiája, általános

---

¹ Ennek a szellemnek kialakulásáról és jellemvonásairól bővebben lehet olvasni Ravasz László: *Erdélyi lélek* (Ref. Szemle, 1925. 51–52.) Makkai Sándor: *Erdélyi szellem* (Aratás, 39.) és Kristóf György: *Három jellemzés* (Aratás, 60–73.) című cikkeiben.

szelleme ma nem alkalmas, sőt, egyenesen veszedelmes szellemi életszféra lenne az erdélyi magyarság számára. Egyfelől az államhatalommal való örökös összeütközést jelentené, ha ma mi itt a mai magyarországi nemzeti ideológia szellemében élnénk, másfelől olyan ideológiát fogadnánk el, amelyik nem elégítené ki az erdélyi magyarság életérdekeit. A szellemi erők tartják meg elsősorban a népeket. Ha ezek a szellemi erők nem szolgálják az életérdekeket, akkor pusztulás következik. Maga az élő élet követeli és hozza az új szellemi ideológiát. Természetesen nem jelenti ez az új, a Magyarország mai ideológiájától különböző ideológia a magyar lélek kettészakadását, sőt, éppen az erdélyi magyarság önvédelmi érdekét elégíti ki az.

Ha a mai általános magyar ideológia s szellem nem elégíti ki a magyarság erdélyi életigényeit, új szellemet, ideológiát kell keresnie. Van-e számára erre alkalmasabb az ún. erdélyi szellemnél, amelynek alappillérei éppen a legalkalmasabbak az erdélyi magyar élet fenntartására? A magyar életösztön követelte az erdélyi szellemben való bekapcsolódást. Azt nem kitalálták némelyek, azt nem kitalálják ma.

Az erdélyi magyar szellem alappillére a történelmi hagyományokhoz való kapcsolódás. Erdély történelmi föld, és rendelkezik azzal a tulajdonsággal, hogy ezeken keresztül számot ad ma is egész múltjáról. Lehet-e a mai változó viszonyok között számunkra egészségesebb szellem ennél a történelmi tradíciókat tisztelő szellemnél? Az erdélyi szellem kialakulásának és virágkorának ideje az önálló erdélyi fejedelemség 150 esztendeje. Ez alatt az idő alatt „a magyar” majdnem egyet jelentett „az erdélyivel”. Csak helyes lehet az az életösztön, amelyik ehhez a forráshoz sodorta vissza az erdélyi magyarságot. Az erdélyi szellem a faji és vallási türelem szelleme. Vajon lehetne – legalább a körülményekhez képest – biztos fejlődést megengedő közszellemet teremteni Erdély földjén egy faji és felekezeti gyűlölést és ellentéteket támasztó szellem propagálásával? Az erdélyi szellemnek jellemző sajátja a szellemi erőkbe vetett bizalom. Az erdélyi sohasem lehetett olyan gazdag, hogy anyagiassá tudjon lenni, soha nem élt olyan nyugodtan, hogy elpuhult testkultuszt üzzön. Ma az anyagiakban és a külső érvényesülés területein való összeszorítatásunk idején a szellemiekben való elmerülés, a szellemiekben való megerősödés által tudunk elsőként lenni, és tudunk erősek lenni. Ezen a ponton is Isten ajándéka az erdélyi szellem az erdélyi magyarság számára.

Ezt a törekvést jogosultnak kell tartanunk és a kínálkozó legjobb kivezető út megtalálásaként kell üdvözölnünk.

A másik két érdekről csak röviden érdemi meg szólni.

b) Vannak, akiknek az erdélyi szellem propagálásával nem az itt élő magyarság életigényeinek kielégítése a céljuk, hanem ellenkezőleg, nemzeti egységet romboló céljaik elérésére az éppen legalkalmasabb eszközt látják benne. Ujjong az erdélyi szellem felfedezésének az is, aki szeretné az egységes magyar lelket kettészakadva látni. Ez az érdekcsoport minden eszközt, még az erdélyi szellem propagálását is felhasználja a saját célja elérésére. Ezekben nem ösztönös erővel tör fel az erdélyi szellem megtartó ereje.

Ezek elveszik másoktól a divatos szólásokat, és általuk rombolni szándékoznak.

c) Némelyeknek egyéni érvényesülést is jelent az erdélyi szellemben való kapcsolódás. Az irodalom területén az erdélyi címke alatt nagyobbak lehet látszani kisebb belső érték mellett is, mint a magyar címke alatt. Az erdélyi kör szűkebb, mint az egyetemes magyar. Ha ma is egy lennénk az összmagyarság testével, egészen bizonyos, kevesebben reménykednének, hogy bejutnak a magyar értékek sorába, mint így. Néha különködést és homályosságot is lehet erdélyiességgé átminősíteni. Sokan azért nem akarnak Erdélyen túllátni, és szeretik olyan forró szerelemmel ezt a földet és ennek a földnek a lelkét, hogy a szűkebb határok között nagyobbaknak látszodjanak.

A tisztánlátás kedvéért szükségesnek láttuk a két utóbbi érdeket is megemlíteni. Természetesen a legteljesebben elítélendő és kiirtandó minden ilyen irányú törekvés.

III

Hogy viszonylik az erdélyi magyarságnak az erdélyi szellemben való bekapcsolódásában megnyilvánuló életigénylése és életigényeinek kielégítése az összmagyarságéhoz?

Amint kimutattuk, a természetes életösztön kényszerítő erővel sodorta az erdélyi magyarságot új ideológiája kialakításában az erdélyi szellem felé. Az Élet azt követeli az erdélyi magyarságtól, hogy szellemi erőit annál inkább állítsa a történelmi erdélyi szellem hatása alá, minél inkább akar élni. Ebben az életösztönben azonban tragikus kísértés rejlik. Minél inkább akarja létét az erdélyi magyarság biztosítani, minél inkább akarja magyar faji jellegét megőrizni, annál inkább kell a megtartó erőnek az erdélyi szellem hatása alá kerülnie, de – és ez a tragikus fordulat (és ez is erdélyi sajátosság) – annál inkább fog szelleme eltérni az összmagyarság szellemétől. Más szóval: az összmagyarság testének Erdélybe nyúló része, az itteni körülményekhez képest, minél inkább akar megmaradni, annál inkább alakul át. Ha ezt a fejlődési folyamatot ad absurdum visszük, bekövetkezik a magyar lelki test kettészakadása. Az annyira más körülmények és az ellenük való védekezés elemi erővel fogják teljesen külön működésre készíteni az erdélyi magyarságot. Ezt a példát mutatja a svájci francia, aki már nem egy lélek a franciaországi franciával, vagy a svájci német, aki nem egy lélek a birodalmi némettel. Ma már szemlélhető, ha keveseknél is és ott is inkább kísértés gyanánt, az internacionalizmus és a teljes felekezeti közömbösség felé való sodródás.

Hogyan lehet ezt a tragikus egyensúlyból való kibillenést helyreállítani?

Vallanunk kell, hogy az összmagyarság *egy* lelki testet alkot ma is, *egy* lelki és *egy* kulturális közösség és organizmus ma is. Aki ezt a hitet nem vallja, aki ezt a hitet kétségessé teszi, abban a második pontban érintett két utolsó törekvés érvényesül. Ezek méltók az ítéletre.

Mi az egész magyar lelki testnek bizonyos részei vagyunk. Nélkülünk az egész test nem tud élni, de még kevésbé tudunk mi élni az egész test nélkül. Egyfelől látnunk kell a mi sajátos szerepünket az egész magyar lelki organizmusban. Tőlünk várja az összmagyar lélek más ellentétes szellemi hatások kiegyenlítését. A mi erdélyi magyar szellemünk nemcsak a mi megtartásunkra való, ezt hatni kell engednünk az összmagyarság felé is. Ha ez nem kapcsolódik bele az egész magyar lélekbe, az csonka marad. Fontos életigényei nem találhatnak kielégítést. De másfelől nekünk, hogy a transzszilvanizmusban megnyilvánuló érintett kísértések ellen igazán védekezni tudjunk, állandó és szerves lelki kapcsolatban kell lennünk az összmagyarsággal. Nem ismerjük el annak a kijelentésnek az igazságát, hogy az erdélyi magyarság az összmagyarság lelki hatása nélkül is képes önálló *magyar* életre. Veszedelmes kockázattal járna ennek az elvnek az érvényesítése. Az elszakadás óta óriási arányokban lendült előre a magyar kultúra, fejlődött a magyarság gazdasági és szociális téren. Megoldódtak kérdések, amelyek az elszakadás előtt problémák voltak. Az összmagyarság teljesítményei előtt hovatovább egyre inkább kalapot emel az egész világ. Ránk nézve elsatnyulást, elszükülést, fájdalmas hátramaradást jelent, ha ettől a fejlődő magyar lelki lélettől elszakítjuk magunkat, és ha a kapcsolatot még törvényesen megengedett keretek között sem ápoljuk vele.

A mai szellemi életet az analízálás és a meglevő, mások által kitermelt szellemi javak öntudatosítására való törekvés jellemzi. Az igazi élő életet, a nagy személyiségekben feltörő élő vezető gondolatot és szintézist, a meglevő örökölt gondolatok analízálásával és az analízált gondolatoknak öntudatosításon át való érvényesítésével pótoljuk. Ez az oka annak is, hogy sokat *beszélünk* az erdélyi szellemről. Bethlen Gáborban pl. az erdélyi szellem öltött testet, az tört ki rajta keresztül, de ő soha nem beszélt róla, talán nem is tudta, hogy az létezik, de élt benne.

Nekünk élő szellemre van szükségünk, és nem a róla való beszédre. Nem az erdélyi *szellem*, hanem – a mai terméketlen kor új, sodró gondolatokban szegény mivoltára jellemzően – az erdélyi szellemről szóló *írások és beszédek* zavarják meg a magyar lelki egységet. Nem bizonyos, hogy azok az erdélyi szellem igazi hívei és az itteni magyarság irányadói, akik róla a legtöbbet írnak, lehet, hogy ezek csak írnak róla, de lélekben távol állanak tőle. Lehet, hogy éppen azokban él leginkább az erdélyi szellem, akik leglelkesebben tiltakoznak annak hangoztatása és az összmagyarságról való különbözőségünk kiélezése ellen.

Talán szabad ilyen vonatkozásban állítani ide, mint egészséges párhuzamot, az Ige szavát: „Nem minden, aki ezt mondja nékem, Uram! Uram! megyen be a mennyek országába; hanem, aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát.”

1929